

George Tabori GOLDBERGOVSKÉ VARIACE

Hudba: **Johann Sebastian Bach „Goldbergovské variace“ (BWV 988) v podání Glenna Goulda (1955)**

Překlad: **Josef Balvín** (texty písní **Jan Kerbr**)

Režie: **Ivan Krejčí**

Scéna a kostýmy: **Lucie Loosová**

Hudební spolupráce: **Nikos Engonidis**

Zpěv: **Eva Dřízgová - Jirušová**

Dramaturgie: **Tomáš Vůjtek**

Osoby a obsazení:

Mr. Jay, režisér

Goldberg, jeho asistent

Mrs. Moppová, uklízečka

Tereza Tormentina Superstar

Ernestina van Veenová

Japhet

Masch

Raamah

The Sodoma Gomora

Zlaté tele

Jan Fišar j.h.

René Šmotek

Dana Fialková

Tereza Dočkalová

Alena Sasínová-Polarczyk

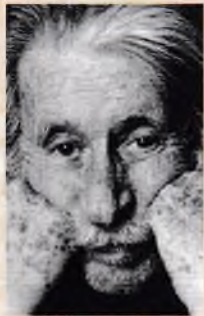
Josef Kaluža

Michal Moučka

Marek Cisovský

Josef Kaluža, Michal Moučka, Marek Cisovský

Tereza Dočkalová

George Tabori (1914-2007) se narodil v Budapešti, v Berlíně vystudoval hotelovou školu, před Hitlerem utekl do Londýna, jako britský agent působil v Istanbulu a Jeruzalémě a po válce žil v New Yorku, kde psal scénáře pro Hollywood. Svou vlastní divadelní tvorbou se prosadil až v Berlíně ve svých pětapadesáti letech hrou Kanibalové, v níž poprvé představil svou divadelní estetiku, pro níž kritika našla termín divadlo trapnosti. V roce 1969 se vrátil do Evropy a stal se vůdčí osobností německého divadla. Tabori své divadlo chápe jako terapii: **„Velké divadlo je jednou trapností, protože ukazuje zjizvenou nahotu, ... konfrontuje diváka s událostmi, které by si raději nechtěl přiznat....Není možné vyrovnat se s minulostí, aniž bychom ji opět neprožili ...“** Ve svých hrách reflektujících hrůzy Osvětlení se záměrně vyhýbá soucitu s utrpením obětí („Byla by to urážka mrtvých, získávat sympatie pro jejich utrpení....Ty události jsou za všemi slzami.“) a boří ustálený stereotyp, založený na tomto sentimentu. Místo toho používá groteskní, často hodně černý humor a mrazivou ironii, s níž se vysmívá snaze zapomenout, která je vlastní jak obětem, tak jejich vrahům. V Goldbergovských variacích je toto téma zasazeno do biblického kontextu a pojato jako sarkastický dialog mezi starozákonním Stvořitelem a svědky holocaustu. Režisér Mr. Jay (žvanil, mluvka) inscenuje Písmo svaté, a jeho věčný asistent Goldberg je tak přinucen v podtextu Slova božího znovu prožívat přetřpené hrůzy. Noční můra se tedy stále vrací, ale opakovaním ztrácí na intenzitě, klidný spánek je však i nadále pouze zbožným přáním...

Výběrová biografie s autorským komentářem

V květnu 2004 oslavil Tabori devadesáté narozeniny a při té příležitosti poskytl četné rozhovory, v nichž bilancoval svou životní i uměleckou dráhu. Následující Taboriho komentáře jsou vybrány z jeho odpovědí pro Die Zeit (19.5.2007), Süddeutsche Zeitung (20.5.2004) a z jeho autobiografické prózy Autodafé (Prostor, Praha 2005).

1914 V neděli 24. května 1914 se v Budapešti v Josefské ulici v asimilované židovské rodině narodil jako druhorozený syn György Tabori. Rodina je dvojjazyčná, doma se mluví hlavně maďarsky. Matka Elsa pochází ze Slovinska a mluví perfektně německy, otec Kornelius utekl do Budapešti před svým despotickým otcem, poštmistrem ze zapadlého městečka Szolnok (rod údajně pocházel z jihočeského Tábora), aby se stal spisovatelem.

...v tom okamžiku vpadla do rodičovské ložnice babička Fanny, maličká poněkud pověřivá žena – za oněch dnů se porody, včetně mého, konaly v soukromí měšťanského domova – a šermujíc rukama zvolala: „Počkej, počkej ještě trochu, Elso. Zítra, čtyřiaadvacátého, je neděle, udělej si z toho nedělníátko.“ ...Babičkovsky poučujíc pokračovala: „Je neděle ráno, 24. května, jinými slovy je to, astrologicky viděno, Blíženec, jediné znamení s dvojí tváří, milou a zlou.“ Měla bohužel pravdu: jsem potměšilý exemplář. Skryt za modrookou roztomilostí, piju, v žáru noci, krev. (Autodafé)

1932 – 1934 Po maturitě odchází Tabori do Berlína, aby se v souladu s otcovým přáním vyučil hoteliérem (pracuje jako pikolík, číšník a salátový kuchař v hotelu Adlon & Hessler)

„Můj milý synu, protože je v naší zemi víc básníků než čtenářů a mnozí z nich se dopějí až k sebevraždě ulehnutím na koleje, nemám jinou možnost než tě vyslat do hotelové branže.“ (Autodafé)

Třicátého ledna 1933 vidí nového říšského kancléře Adolfa Hitlera kynout jásajícím davům.

...Stál nahoře na balkóně na Wilhelmstrase a díval se tak smutně. (Die Zeit)

Krátce po převzetí moci nacisty pracuje v hotelu v Drážďanech .

1935 Vrací se do Budapešti, kde pracuje jako novinář a překladatel, ale brzy odchází za svým bratrem Paulem do Londýna.

1939 – 1941 Pracoval v Bulharsku a Turecku jako zahraniční korespondent maďarských a švédských novin. Seznamuje se v Istanbulu se zpravodajskými hrami a působí jako britský agent.

Istanbul byl pro mě místem zásadního zlomu. Tam se toho stalo skutečně hodně. I nové jméno jsem dostal. Turner. Tři roky jsem žil jako pan Turner. (Die Zeit)

1941 – 1943 Získal britské občanství a v hodnosti důstojníka působil jako válečný korespondent BBC na Blízkém východě.

1945 Dozvídá se o smrti svého otce v Osvětimi.

Po válce za mnou přišli dva muži, jedním z nich byl jistý doktor Fischer, a vyprávěli mi, že jsi vstupoval do plynové komory doprovázen lágrovým orchestrem, který hrál nějakou veselou cikánskou, a u vchodu ses prý zastavil a slyšeli tě, jak nějakému staršímu spolubydlicímu říkáš: „Až po vás, pane Mandelbaume.“ (Autodafé)

1947 Odstěhoval se do USA, kde se živil psaním scénářů pro Hollywood. Zásadním se pro něj stává osobní setkání s Bertoldem Brechtem.

Seděl na zemi, když jsem ho v Americe viděl poprvé. Bylo to na nějaké party. Kouřil cigáro, které dost smrdělo. Uklonil jsem se mu. Jeho dcera, Barbara, mi nadala do jednotlivých potvor. Byla hodně hubená a hrozně drzá. Pomyslel jsem si, Bože, to je kost. Tu bych rád svedl. (Die Zeit)

1950 V následujícím desetiletí střídavě pobýval v Americe, Anglii a Francii a psal scénáře (pro A. Asquita, J. Loseyho, A. Hitchcocka).

1962 V New Yorku a ve Filadelfii nastudoval velmi úspěšné brechtovskou koláž Brecht on Brecht.

1968 Dvanáct let po Brechtově smrti se v Berliner Ensemble koná brechtovské koloqium, na které je Tabori pozván Brechtovou manželkou Helenou Weigelovou.

Stál jsem za mikrofonem a koukal na lidi. Weigelová mi povídá, no tak už něco řekni. Roztrhal jsem svůj projev a rozbřečel se. Pak jsem se uklonil a vycouval z jeviště. Až později v New Yorku mi došlo, že jsem se tak dojal, protože nikdy nebudu umět psát jako Brecht. (Die Zeit)

Téhož roku má v New Yorku premiéru jeho hra The Cannibals v režii Martina Frieda.

O rok později Tabori a Fried společně režírují inscenaci Kanibalů v berlínském Schiller Theater.

Měl jsem dělat Kanibaly v Berlíně. Moc se mi to líbilo. Prostě jsem musel zůstat... Nikde na světě nedávalo divadlo lidem tolik jako tehdy v Německu. Německé divadlo bylo nejlepší na světě. (Die Zeit)

1970 Získává německé stipendium a opouští Ameriku i svou tehdejší rodinu (od roku 1954 do roku 1972 byla jeho manželkou švédská herečka Viveka Lindforsová). Viveka byla výjimečná žena. Nádherná. Žel, nebyla příliš věrná. Měla tři děti se třemi muži. (Die Zeit)

Samozřejmě byly i doby, kdy jsem žádný hodný chlapec nebyl. V jednom období jsem se stýkal se šesti nebo sedmi ženami najednou. To byla krize a zoufalství. Ale o tom teď mluvit nebudeme. (Süddeutsche Zeitung)

V následujících třech dekádách působí Tabori v divadlech v Brémách (Bremer Theaterlabor), Mnichově (Kammerspiele), Berlíně (Schaubühne), Vídni (Burgtheater) a prosazuje se jako autor i režisér.

Víte, nejvíce jsem vždy obdivoval tři autory – Kafku, Becketta a Shakespeara. Tito tři vystačí na celý život. (Süddeutsche Zeitung)

1992 Jako první spisovatel, jehož literárním jazykem není němčina, obdrží nejvyšší německé literární ocenění Cenu Georga Büchnera .

Ano, je to skandál: nejprestižnější a navíc nejvíce dotovanou německou literární cenu získává anglicky píšící Maďar George Tabori. Přitom je tento cizinec nejen Maďar, nejen že se stal Britem a udělal ze sebe Američana, George Tabori, vy to víte, je Žid." (Wolf Biermann ve svém Laudatiu na George Taboriho)

Divadlo je možná má jediná vlast. Vždy jsem se ve světě cítil jako cizinec. Ne jako Maďar, Angličan či Američan. (Süddeutsche Zeitung)

1994 Ve svých osmdesáti letech poprvé navštíví (s vnitřním odporem) Osvětím společně s televizním štábem, který zaznamenává jeho vzpomínky na otce a jeho úvahy „o Bohu a světě“. *Věřím v Boha tak napůl. Mluvím s ním občas a stěžuji si a nadávám mu. Jestli je to ovšem Bůh Starého nebo Nového zákona, to nevím, nejsem expert. Možná někdy příště...*

2000 Inscenuje svou hru Die Brecht Akte jako zahajovací představení Berliner Ensembler pod novým vedením Clause Peymanna (se kterým spolupracoval už v Burgtheatru).

Dříve jsem napsal dvě, tři hry za rok. Měl jsem nápad, převyprávěl jsem jej Peymannovi a za šest neděl byla hra hotová... Jedna hra ročně, to teď bude muset stačit. (Die Zeit)

2004 Svě devadesátiny oslaví v Berlíně velkou divadelní beneficí. Jeho tvůrčí plány začíná korigovat ironická skepse

Jsem nejstarší divadelník na světě. Sofokles toho nechal v osmdesáti. Proč jsem tak starý?... Král Lear je nejlepší hra, kterou znám. Tu bych snad ještě mohl udělat...

Evropa brzy ztratí na významu, Jižní Korea se stane literárním centrem, nejlepší divadlo se bude hrát v Bronxu, to všechno je možné. Nepřekvapilo by mě, kdyby přišlo i něco horšího... Když přijdu domů, piju kafe a koukám na televizi. I když je tam sebevětší pitomost... Co už mám dělat?

Jaká jsou poslední Hamletova slova? The rest is silence. Tiše! (Die Zeit)

Goldbergovské variace (BWV 988) patří k vrcholným instrumentálním dílům pozdní tvorby Johanna Sebastiana Bacha. Variace vznikly v roce 1741 pro hraběte Hermana Karla von Keyserlinga a svůj název dostaly podle Bachova žáka Johanna Gottlieba Goldberga, který jako hudebník v hraběcích službách tyto variace přehrával za častých bezesných nocí, neboť hrabě trpěl nespavostí a variace, alespoň podle Bachova životopisce Nikolause Forkela, ji měly pomáhat léčit.

O Goldbergovi podává svým hutným, avšak neskonale půvabným jazykem přehlednou informaci Ottův slovník naučný:

G. Joh. Gottlieb, z nejlepších žáků Šebestiána Bacha, k němuž přiveden z Královce ruským vyslancem hrab. Kaiserlingem. Kolem roku 1757 byl komorním hudebníkem hraběte z Brůhlu v Drážďanech. Hra jeho na klavír a varhany jednomyslně se chválí. Vyniklť nejen velkou technickou dovedností, hlavně ve hře z listu i z obrácených not, ale též neobyčejnou lehkostí improvisace a volné fantasie. Skladby své, jakkoli naplněné obtížemi, nazýval daremnými třetkami pro dámy, a lze jen přepjatosti jeho svéhlavé, melancholické povahy přičísti, že zůstaly rukopisnými.

O Variacích nám v neméně sevřené zkratce sdělí vše podstatné Gracián Černušák v Dějinách evropské hudby:

Goldbergské variace (vytištěny 1742) jsou obrovskou passacagliou, podávající na pevném basovém základě třicet nejrůznějších variačních obměn, uplatňujících nejrozmanitější formy: tance, písně, adagio, kánony ve všech intervalech i francouzskou ouverturu. Byly určeny pro dvoumanuálové cembalo a technické problémy v nich nakupené se vzpírají provedení na moderním nástroji.

O Goldbergovských variacích jsou naštěstí schopni zasvěceně hovořit i naši žijící současníci, jejichž hlas k nám promlouvá přece jen o něco srozumitelněji: „Je to opravdové mistrovství vykládat jednu „anekdotu“ třicetkrát a pokaždé jinak, přitom bavit posluchače i interprety.“

Nikos Engonidis

aréna gléna komorní scéna

28. října 2, 701 85 Moravská Ostrava
www.divadloarena.cz

Autorská práva k představení zastupuje AURA-PONT,
divadelní a literární agentura, spol. s r.o., Radlická 99, Praha 5

Komorní scéna Aréna, příspěvková organizace zřizovaná a financovaná
statutárním městem Ostrava.

Divadelní inscenace realizujeme za finanční podpory MK ČR

generální partner

SKUPINA ČEZ

partner

mediální partneři

DNES

program
společně s věstníkem

